

MANUÁL PRO TVORBU
MINIMÁLNÍHO PREVENTIVNÍHO PROGRAMU
ŠKOLY

zpracovala
PhDr. Lenka Skácelová

pro
Specializační studium pro metodiky pévence

studium je realizováno Centrem adiktologie PK 1.LF a VFN UK v Praze
ve spolupráci s o.s. Prev-Centrum a IPPP ČR

2008

I. Definice základních pojmů:

1. Školní preventivní strategie (školní preventivní program)

- a) je dlouhodobým preventivním programem pro školy a školská zařízení,
- b) je součástí školního vzdělávacího programu, které vychází z příslušného rámcového vzdělávacího programu, popř. přílohou dosud platných osnov a učebních plánů,
- c) vychází z omezených časových, personálních a finančních investic se zaměřením na nejvyšší efektivitu,
- d) jasně definuje dlouhodobé a krátkodobé cíle,
- e) je naplánována tak, aby mohla být řádně uskutečňována,
- f) se přizpůsobuje kulturním, sociálním či politickým okolnostem i struktuře školy či specifické populaci jak v rámci školy, tak v jejím okolí, respektuje rozdíly ve školním prostředí,
- g) oddaluje, brání nebo snižuje výskyt sociálně patologických jevů,
- h) zvyšuje schopnost žáků a studentů činit informovaná a zodpovědná rozhodnutí,
- i) má dlouhotrvající výsledky,
- j) pojmenovává problémy z oblasti sociálně patologických jevů dle čl.1, odst.1 a případné další závislosti, včetně anabolik, dopingů, násilí a násilného chování, intolerance a antisemitismu,
- k) pomáhá zejména těm jedincům, kteří pocházejí z nejvíce ohrožených skupin (minoritám, cizincům, pacientům či dětem) při ochraně jejich lidských práv,
- l) podporuje zdravý životní styl, tj.harmonickou rovnováhu tělesných a duševních funkcí s pocitem spokojenosti, chuti do života , tělesného i duševního blaha (výchova ke zdraví, osobní a duševní hygiena, výživa a pohybové aktivity),
- m) poskytuje podněty ke zpracování Minimálního preventivního programu

2. Minimální preventivní program

Je konkrétní dokument školy zaměřený na výchovu žáků ke zdravému životnímu stylu, na jejich osobnostní a sociální rozvoj a rozvoj jejich sociálně komunikativních dovedností. MPP je založen na podpoře vlastní aktivity žáků, pestrosti forem preventivní práce se žáky, zapojení celého pedagogického sboru školy a spolupráci se zákonnými zástupci žáků školy.

MPP je zpracován na jeden školní rok, školním metodikem prevence. Podléhá kontrole České školní inspekce, je průběžně vyhodnocován a písemné vyhodnocení účinnosti jeho realizace za školní rok je součástí výroční zprávy o činnosti školy.

Na tvorbě a realizaci MPP se podílejí všichni pedagogičtí pracovníci školy. Koordinace tvorby a kontrola realizace patří ke standardním činnostem školního metodika prevence.

Při tvorbě a vyhodnocování MPP školní metodik prevence spolupracuje dle potřeby s metodikem prevence PPP.

K zahájení nebo rozvinutí prioritních preventivních projektů realizovaných jako součást MPP nebo k zabezpečení MPP může škola využít dotačního řízení v rámci „Programů na podporu aktivit v oblasti prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu MŠMT na daný rok“ (příslušné informace o dotačním řízení a jeho podmínkách v daném regionu poskytuje příslušný Krajský úřad).¹

¹ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (Čj.:20 006 /2007 - 51 ze dne 16.10.2007)

II. Teoretické a legislativní zázemí

Výše uvedené definice vycházejí se současné platné školské legislativy.

- b) platné školské dokumenty pro oblast primární prevence
- c) standardy odborné způsobilosti poskytovatelů programů PP užívání návykových látek
- d) koncepce PP na úrovni celonárodní, kraje, obce
- e) dlouhodobá preventivní strategie školy
- f) řád školy
- g) krizový plán a postup školy při výskytu rizikových forem chování dětí a mládeže
- h) sankční řád
- i) přehled nabídky volnočasových aktivit

Úplné znění stávajících dokumentů je dostupné na webových stránkách MŠMT. Základní znalost a orientace v této legislativě je bezpodmínečně žádoucí zejména pro činnost školního metodika prevence. O podporu a metodickou pomoc se ŠMP může obrátit na metodika prevence PPP.

Efektivní program vyžaduje spolupráci a odpovědnost na několika úrovních:

- **ředitel školy** - má odpovědnost za podporu, vytváření a realizaci programu
- **školní metodik** - koordinuje přípravy a realizace programu (vyhláška č. 72/2005 Sb., příloha č. 3 – standardní činnosti ŠMP)
- **pedagogický sbor** - jednotliví učitelé začleňují preventivní témata do výuky jednotlivých předmětů (RVP)
- **třídní učitelé** - stěžejní úloha při naplňování MPP
- **žáci** - participují na přípravě a realizaci programu
- **metodik prevence PPP** - zajišťuje odbornou a metodickou pomoc pro ŠMP a je garantem kvality programů
- **spolupráce** s jinými organizacemi v regionu.

III. Postup při zpracování MPP

1. Vnitřní a vnější zdroje školy

Základním krokem při zpracování MPP je vycházet z vnitřních a vnějších zdrojů školy (školského zařízení). Jde o přípravnou fázi tvorby MPP.

Vnitřní zdroje pro tvorbu MPP

a) Situace ve škole

- **popsat stručně specifika a charakteristiku školy** (venkovské, městská, sídlištní, neúplná, úplná ZŠ, počet žáků školy, rizikové faktory ...)
- **popsat riziková místa ve škole** pro výskyt nežádoucího chování u žáků (šatny, wc, vnější prostory školy...)
- **provést monitoring** – zmapování situace v jednotlivých třídách vůči rizikovým formám chování žáků (ankety, dotazníkového šetření, swot analýza, zodpovídají třídní učitelé).

b) **podpořit postavení pedagoga ve funkci ŠMP** vůči ostatním pedagog.pracovníkům školy, jeho kompetencí, standardních činností, místa a spolupráce jednotlivých členů ve školním poradenském pracovišti ze strany vedení školy. Představit pedagoga-ŠMP,

jeho konzultační hodiny i místo pro konzultační a poradenskou činnost žákům a rodičům školy.

c) **vnitřní informační zdroje**

- odborná a metodická literatura, odb.časopisy
- videotéka
- www stránka školy
- schránka důvěry (pokud funguje), e-mailová adresa ŠMP pro cílové skupiny žáků, rodičů
- školní časopis, školní rozhlas, nástěnky ...

Vnější zdroje pro tvorbu MPP

Jde o to, aby ŠMP měl zpracované aktuální zdroje informací, metodické i odborné pomoci

- **vnější informační zdroje** (webové stránky MŠMT. cz o drogách.cz, drogy.cz, webové stránky odborných zařízení)
- **metodická pomoc** – OMP – pracovník PPP
- **odborná pomoc**, internetové poradenství pro pedagogy – ŠMP v oblasti PP, síť odborných zařízení na celostátní a především regionální úrovni
- přehled **vzdělávacích programů pro ŠMP** a ostatní pedagogické pracovníky
- přehled **volnočasových aktivit** v regionu

2. Stanovení cílů MPP školy

Na základě uvědomění si zpracování prvního kroku pro tvorbu MPP si odpovíme na základní otázku **co chceme**.

Vydefinujeme konkrétní cíle našeho MPP pro příslušný školní rok.

Cíle mohou být **dlouhodobé a krátkodobé**.

Dlouhodobé jsou spíše obecnějšího charakteru a časově náročné a jsou především uvedeny v preventivní strategii školy, která je nad úrovní MPP.

Např.: dlouhodobý cíl – podporovat sociální dovednosti žáků vůči tlaku vrstevnické skupiny.

Krátkodobé cíle jsou konkrétní, vztahují se k určité cílové skupině (žáci, rodiče, ped.pracovníci) a jsou časově termínované.

Např.: začínající, nový ŠMP si může stanovit krátkodobý cíl – vypracovat komunikační systém na škole pro svou práci. Půjde o popis jak budu komunikovat se žáky, kolegy, rodiči, (pravidelné informace na pedagogických radách, nástěnka, osobní schůzky, konzultace, poradenství, e-mail...).

3. Skladba aktivit MPP pro jednotlivé cílové skupiny

a) Pro pedagogické pracovníky školy zajistit:

- **informovanost** všech pedagogických i nepedagogických pracovníků školy o skladbě MPP a nastavených pravidlech (řád školy, krizový plán o zdrojích odborné pomoci, o požadavcích na práci třídních učitelů, o kompetencích jednotlivých členů školního poradenského pracoviště, o vedení dokumentace, o výměně informací...)
- **plán vzdělávání ŠMP a ostatních ped.pracovníků** v problematice PP různých forem rizikového chování žáků.

b) Pro cílovou skupinu žáků školy zajistit:

- **spoluúčast** učitelů na preventivní strategii zakomponované v Rámcovém vzdělávacím programu školy (jednotlivé předměty - ročníky, témata). Doporučujeme jako samostatnou přílohu MPP.
- **začlenění programů PP** do MPP školy ze strany **neziskových či státních organizací** zabývajících se primární prevencí soc.nežádoucích jevů,
V tomto případě doporučujeme ověřit, zda organizace má udělenou akreditaci pro nabízený typ preventivního programu a poté pečlivě zvážíme jeho výběr:
 - A. komplexní dlouhodobý program,
 - B. jednorázové programy PP
 - C. hromadné programy, akce v oblasti PP,
 - D. programy indikované a selektivní primární prevence.

Posoudíme, zda konkrétní typ programu zapadá do naší strategie, zda navazuje na RVP, či ho doplňuje v jednotlivých oblastech a zda je dán prostor pro vzájemnou informovanost a spolupráci pro další období. (viz Zásady efektivní primární prevence ve Standardech odborné způsobilosti...).

Doporučujeme zvážit i finanční náročnost programu. **Poté ŠMP zpracuje časový harmonogram programů a akcí MPP:**

- ve školním prostředí
- mimo školu
- v komunitě
- přehled nabídky mimoškolních aktivit pro žáky (rodičovskou veřejnost).

c) **Aktivity MPP zaměřené na rodičovskou veřejnost**

- formy práce s rodiči z pohledu primární prevence
- formy práce s rodiči z pohledu sekundární prevence

Do výchovně vzdělávacího procesu na školách a ve školních zařízeních je nutné zapojit také rodiče. Je důležité zabezpečit informovanost rodičů o postojích školy nebo školského zařízení k preventivní strategii a o možnostech intervence v případě selhání jejich dítěte.

Záměr vzdělávat rodičovskou veřejnost v této problematice pomocí tradičních aktivit nabízených školou se jeví z pohledu dlouhodobých zkušeností jako málo účinné. Je nutné hledat nové formy a metody k zapojení rodičů do tohoto výchovně vzdělávacího procesu (využívat všech nových informačních médií, profesionálně zvládnutých kampaní, vzdělávacích a výchovných aktivit k aktivnímu zapojení celých rodin).

Oblast primární prevence:

a) informační servis pro rodiče

- seznámení s preventivní strategií školy
- seznámení se školním řádem
- poskytnutí adresáře poskytovatelů služeb s ohledem na problematiku zvládnutí soc.nežádoucího chování u dětí

b) aktivní formy spolupráce s rodiči

- přímá účast rodičů na preventivní strategii školy
- kvalitní práce třídních učitelů směrem k rodičům
- školní akce určené pro rodiče s dětmi

- funkčnost poradenského systému školy (ŠMP, výchovný poradce, školní psycholog, externí poradenská činnost odborníka na škole)
 - přednášková činnost
- c) pasivní formy spolupráce s rodiči
- písemná sdělení rodičům
 - distribuce informačních materiálů.

Oblast sekundární prevence:

- a) odborná pomoc rodičům (mimo rámec školy)
- besedy s rodiči žáků v určitém problému
 - poradenství (práce s jednotlivcem jako členem rodiny, rodinná terapie, malé rodinné intervence, zprostředkování léčby).

4. Evaluace a dokumentace MPP

a) Evaluace

Evaluace minimálních preventivních programů

Předmětem vyhodnocení musí být uskutečňovaný program, výsledky procesu změn, dopad na účastníky programu a dosažený efekt v porovnávání se záměrem.

Týká se věcné podstaty realizace jednotlivých akcí a aktivit, dává přehled o počtech účastníků, finančních nákladech, schopnosti realizovat jednotlivé programy apod.

Proces změn musí být vyhodnocován průběžně a trvale pomocí prostředků poskytujících zpětnou vazbu. Dotazníky a škály dopomohou objevit slepé uličky, selhání nebo nereálné nároky programu, což lze poté napravit vypracováním nové verze dalšího programu.

Jde o realizaci postupných kroků, kterými:

- získáváme informace pro včasné odhalování rizik
- volíme způsob uplatňování preventivních intervencí
- hodnotíme jejich účinnost
- a tím si ověřujeme předpokládané hypotézy

Co evaluací zjistíme? Získáme poznatky o tom:

- jak konkrétní preventivní program funguje
- co komplikuje jeho realizaci
- co vše ovlivnilo program mimo předpokládané danosti
- co lze při realizaci očekávat (čeho se vyvarovat a na co se připravit)

Evaluace a metodika včasného odhalování rizik patří mezi základní kritéria vypracování preventivních programů či vzdělávacích akcí v oblasti sociálně patologických jevů a zejména při udělování akreditací či výběru projektů ve výběrových řízeních.

Struktura evaluace preventivních programů

- I. evaluace plánování
- II. evaluace průběhu preventivní intervence
- III. evaluace výsledku preventivní intervence

Závěrem evaluace si zodpovíme otázky:

Bylo skutečně dosaženo stanoveného cíle?
Budu opakovat tento přístup, postup?
Na co se příští rok zaměřím?

Hodnocení probíhá přes třídní učitele (rodiče + občanská komunita) s podporou vedení školy v rámci spoluúčasti všech pedagogických a nepedagogických pracovníků dané školy či školského zařízení. (školní psycholog, PPP a jiné specializované zařízení).

Doporučený materiál k principům hodnocení: Doc.PhDr.Michal Miovský, PD., Evaluace primární prevence. Základní východiska a aplikační možnosti.

b) Dokumentace

ŠMP shromažďuje veškeré informace a zpětné vazby v průběhu MPP v daném období, eviduje výskyt rizikových forem chování u jednotlivých žáků tříd. Doporučujeme zavést Deník ŠMP, ve kterém si tyto informace průběžně zaznamenává. Dokumentace obsahuje i záznamy o rozhovorech se žáky, rodiči. Její vedení se opírá o závaznou směrnici školy o oběhu informací ve škole a směrem mimo školu (s rodičovskou a odbornou veřejností).

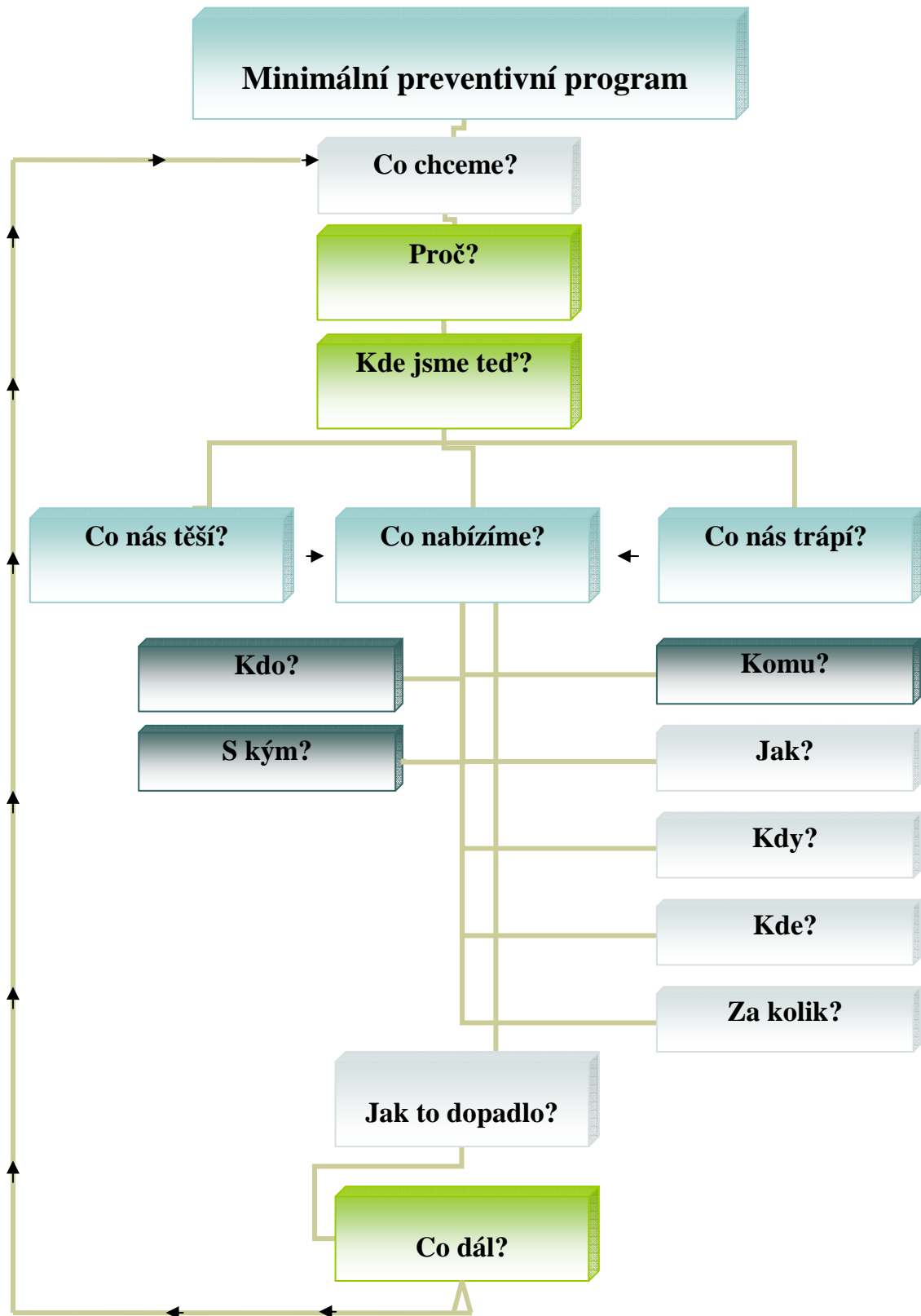
V závěru školního roku ŠMP vypracovává na základě dokumentace a především podkladů od třídních učitelů hodnocení MPP. To je součástí závěrečné zprávy školy.

- c) **Prezentace úspěšnosti či neúspěšnosti MPP na místní, regionální nebo celostátní úrovni** (nebojíme se prezentovat dobré zkušenosti v naplňování MPP – tisk, regionální TV, odborné semináře, prezentace projektů atd.).

Doporučené přílohy k MPP

- 1) **Schéma otázek pro tvorbu MPP** (viz příloha č. 1)
- 2) **Krizový plán školy** (školského zařízení) – co dělat v případě výskytu rizikového chování žáků (viz příloha č.2)
- 3) **Volnočasové aktivity** v regionu a mimoškolní aktivity školy
- 4) **Zdroje**
 - a) seznam odborné a metodické literatury
 - b) seznam DVD, videokazet
- 5) **Evidence plnění programů MPP školy**
- 6) **Spolupráce** na regionální úrovni v systému PP
 - krajský protidrogový koordinátor
 - krajský školský koordinátor
 - OMP
 - protidrogový koordinátor statutárního města
 - OSPOD
 - Preventivní skupina městské policie
 - Policie ČR
 - Zdravotní ústav
- 7) **Sít' organizací a služeb**, poskytujících odbornou pomoc
- 8) **Legislativní dokumenty** (viz příloha č. 3)

Příloha 1: Schéma otázek pro tvorbu MPP

Příloha č. 2 Krizový plán

Měl by obsahovat postupy, které přesně řeší některé krizové situace /ve spojitosti s projevy rizikového chování žáků/, které ve škole mohou nastat.

Tyto postupy by měly být jasné a závazné pro každého pracovníka školy.

Určují konkrétní odpovědnost jednotlivých zaměstnanců. Definují intervenční, komunikační a bezpečnostní postupy a v neposlední řadě i následná preventivní opatření.

- kdo provádí první pomoc/intervenci/
- kdo komu hlásí v systému školy
- kdo kam zapíše
- kdo informuje zákonné zástupce žáků
- kdo a v kterých případech informuje Policii ČR, OSPOD
- kdo a jak informuje rodiče ostatních žáků školy
- kdo a jak informuje ostatní žáky školy
- kdo a jak informuje zřizovatele, media....

A. AKUTNÍ KRIZE

- ublížení na zdraví
- šikana
- agrese
- rvačka
- vážný úraz
- intoxikace žáka
- další možnosti

B. OBECNÉ POSTUPY

Jsou rozpracována rámcová doporučení v Příloze č.1 Metodického pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních.

Příloha č. 3 Stávající platné dokumenty v resortu MŠMT

STRATEGIE

- Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy na období 2005 - 2008
<http://www.msmt.cz/DOMEK/default.asp?CAI=2945>
- Národní strategie protidrogové politiky na období 2005 až 2009
http://wtd.vlada.cz/urad/urad_postaveni.htm
- Strategie prevence kriminality na léta 2008 - 2011
<http://www.mvcr.cz/prevence/system/vlada/2004/index.html>

METODICKÉ POKYNY

- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a TV k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (č.: 20 006/2007-51 ze dne 16.10.07) zdroj:
http://www.msmt.cz/uploads/soubory/vestniky/MSMT11_07.pdf
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (Čj.: 28 275/2000 -22)
- Spolupráce předškolních zařízení, škol a školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané (Čj.: 25 884/2003-24)
- Metodický pokyn MŠMT ČR k výchově proti projevům rasismu, xenofobie a intolerance (Čj.: 14 423/99-22)
- Metodický pokyn k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (Čj.: 10 194/2002-14)
- Metodický pokyn k zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví dětí a žáků ve školách a školských zařízeních (Čj.: 29 159/2001-26)

VYHLÁŠKY

- Vyhláška č. 72/2005 Sb., o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Anotace - směrem k prevenci:

- Školská poradenská zařízení poskytují bezplatně standardní poradenské služby uvedené v přílohách 1-3 této vyhlášky (§1)

- Standardní činnost poraden - Informační a metodická činnost spočívá zejména:
 - v metodickém vedení práce výchovných poradců, školních metodiků prevence (1)
 - v metodické pomoci při tvorbě preventivních programů (8)
 - ve spolupráci se SVP při poskytování služeb pro žáky se SPCH a rizikem vzniku sociálně patologických jevů (9)
- Obsah poradenských služeb (§ 2, písm. c) kromě jiných činností se jedná o:
 - prevenci a řešení výukových a výchovných obtíží, sociálně patologických jevů (zejména šikany a jiných forem agresivního chování, zneužívání návykových látek) a dalších problémů souvisejících se vzdáváním a s motivací k překonávání problémových situací
- Vyhláška MŠMT č. 73/2005 Sb. o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadanými

ZÁKONY

- Zákon. č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (Školský zákon), v platném znění
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, v platném znění
- Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, v platném znění
- Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami a o změně souvisejících zákonů
- Zákon č. 135/2006 Sb., na ochranu před domácím násilím (účinnost od 1.ledna 2007)

Další zákony

- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí
- Zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě
- Zákon č. 132/1982 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině
- Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
- Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)
- Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích
- Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky
- Zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii